

УДК 347.998 (1-87+477)

ПІДСТАВИ ВІДМОВИ У ВИЗНАННІ ТА ВИКОНАННІ РІШЕНЬ ІНОЗЕМНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

Тарас Фортуна

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Січових Стрільців, 19, м. Львів, Україна, 79000,
e-mail: fortuna.taras@gmail.com*

Досліджено підстави відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів в Україні, зокрема, здійснено їхній теоретичний аналіз. Визначено коло проблем, пов'язаних із правовим врегулюванням підстав для відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів і арбітражі. Проаналізовано джерела правового регулювання підстав відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів. Розглянуто проблеми та обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення порядку відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів на національному рівні.

Ключові слова: рішення іноземного суду, визнання та виконання рішення іноземного суду, підстави відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів.

Вивчення судової практики у справах про виконання рішень іноземних судів в Україні, що містяться в Єдиному державному реєстрі судових рішень України, вказує на той факт, що юридичні і фізичні особи все частіше звертаються до українських судів з питань виконання рішень іноземних судів в Україні. Водночас завершальна стадія судового процесу для осіб, які звертаються до українських судів з питань виконання рішень іноземних судів, полягає у потребі, зазвичай, стягнути заборгованість з контрагента по договору або аліменти, якщо рішення повинно бути виконане в Україні.

Процедура визнання і виконання рішень іноземних судів може полягати в укладанні міжнародних договорів, які передбачають взаємне визнання і виконання цих рішень. Однак безпосередню процедуру виконання здійснюють на підставі національного законодавства.

Відповідно до ст. 390 Цивільного процесуального кодексу України, рішення іноземного суду (суду іноземної держави; інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних чи господарських справ; іноземних чи міжнародних арбітражів) визнають та виконують в Україні, якщо їхнє визнання та виконання передбачено міжнародним договором, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України, або за принципом взаємності. Якщо ж визнання та виконання рішення іноземного суду залежить від принципу взаємності, вважають, що він існує, оскільки не доведено інше.

Якщо іноземна держава не є учасницею міжнародного договору або конвенції, за якими Україна бере на себе зобов'язання щодо визнання і

виконання іноземних судових рішень, відповідне клопотання про визнання і виконання на території України не розглядають, а у разі їхнього надходження суд постановляє ухвалу про відмову у її прийнятті на підставі п. 1 ч. 2 ст. 122 Цивільного процесуального кодексу України. У випадку, коли провадження у справі все ж було відкрито, його закривають на підставі п. 1 ч. 1 ст. 205 Цивільного процесуального кодексу України. Виняток з такого правила становитимуть лише випадки, коли за принципом взаємності є домовленість *ad hoc* (з латинської – особливо для цього, лише для цього випадку) з іноземною державою, рішення суду якої необхідно виконувати в Україні.

Поняття «взаємність» визначено законом. При цьому вважають, що вона існує, оскільки не доведено інше. Крім цього, слід керуватися принципом розумності, який належить до загальних засад приватного права. Хіба можливо, виходячи з правил розумності, коли суд відмовляє у визнанні рішення іноземного суду про розірвання шлюбу через відсутність міжнародного договору, однак закриває провадження у справі про розірвання шлюбу тих самих осіб, оскільки набрало законної сили рішення суду з приводу спору між тими самими сторонами.

У випадку, коли міжнародним договором передбачено, що відповідний іноземний суд має пересилати клопотання компетентному суду України через центральні органи, цим органом є Міністерство юстиції, якщо це прямо передбачено міжнародним договором. Якщо ж такої прямої вказівки в міжнародному договорі немає, таким центральним органом є Верховний Суд України, який, за ст. 125 Конституції України [7, с. 141], є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції. Із додержанням усіх наведених вище вимог щодо порядку подачі, форми і змісту клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів необхідно подавати і клопотання про визнання й виконання рішень судів та арбітражів України на території держави іншої Договірної Сторони. Якщо ж клопотання, яке, згідно з установленим порядком, обов'язково необхідно подавати лише через суд (арбітраж), що постановив рішення, або через відповідний центральний орган Договірної Сторони, подано безпосередньо компетентному суду України, останній відмовляє в його прийнятті на підставі п. 1 ч. 2 ст. 122 Цивільного процесуального кодексу України, оскільки за таких умов воно не може бути предметом судового розгляду.

Визнавати і виконувати можуть лише ті судові рішення, які остаточно набули чинності. Такі рішення не можуть підлягати відкликанню, перегляду, касації або іншим правовим способам ревізії в країнах їхнього винесення. Отже, судові рішення, які не є остаточними, не можуть бути виконані на території іншої держави. Останнє положення має важливе практичне значення. Адже інколи минає доволі багато часу, доки судові рішення пройде через касаційні та апеляційні інстанції. Тому процедура визнання рішення іноземного суду не формальність, що й засвідчують ті рішення й ухвали судів України, якими відмовлено у визнанні рішень іноземних судів [15].

Відповідно до ст. 395 Цивільного процесуального кодексу України про надходження клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, суд у п'ятиденний строк письмово повідомляє боржника і пропонує йому у місячний строк подати можливі заперечення проти цього клопотання. Після подання боржником заперечень у письмовій формі або у разі його відмови від подання заперечень, а також у випадках, коли у місячний строк з часу повідомлення боржника про одержане судом клопотання заперечення не подано, суддя постановляє ухвалу, в якій визначає час і місце судового розгляду клопотання, про що стягувача і боржника повідомляють письмово не пізніше ніж за десять днів до його розгляду. За заявою стягувача або боржника і за наявності поважних причин суд може перенести час розгляду клопотання, про що повідомляє сторони. Розгляд клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду провадить суддя одноосібно у відкритому судовому засіданні. Неявка без поважних причин у судові засідання стягувача або боржника чи їхніх представників, стосовно яких суду відомо, що вони своєчасно отримали повістки про виклик до суду, не є перешкодою для розгляду клопотання, якщо будь-якою зі сторін не було порушено питання щодо перенесення його розгляду. Розглянувши подані документи та вислухавши пояснення сторін, суд постановляє ухвалу про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду або про відмову у задоволенні клопотання з цього питання.

В Україні за результатами розгляду клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, суд постановляє ухвалу, якою може або надати дозвіл на примусове виконання рішення іноземного суду, або відмовити у задоволенні клопотання з цього питання.

На міжнародному рівні підстави для відмови у визнанні та виконанні рішення іноземного суду наведено, зокрема, в міжнародних договорах, ратифікованих Україною, а також у новому Цивільному процесуальному кодексі України від 18 березня 2004 року [16, с. 492].

Цивільним процесуальним кодексом України (ст. 396) передбачено підстави для відмови у задоволенні клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду. Зокрема, такі клопотання не задовольняють у випадках, передбачених міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. Якщо міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, такі випадки не передбачено, у задоволенні клопотання може бути відмовлено:

- 1) якщо рішення іноземного суду за законодавством держави, на території якої його винесено, не набрало законної сили;
- 2) якщо сторону, стосовно якої винесено рішення іноземного суду, було позбавлено можливості брати участь у судовому процесі оскільки її належним чином не повідомлено про розгляд справи;
- 3) якщо рішення ухвалене у справі, розгляд якої належить виключно до компетенції суду або іншого уповноваженого відповідно до закону органу України;

4) якщо ухвалене рішення суду України у спорі між тими самими сторонами, з того ж предмета і на тих же підставах, що набрало законної сили, або якщо у провадженні суду України є справа у спорі між тими самими сторонами, з того ж предмета і на тих же підставах до часу відкриття провадження у справі в іноземному суді;

5) якщо пропущено встановлений міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та цим Законом строк пред'явлення рішення іноземного суду до примусового виконання в Україні;

6) якщо предмет спору за законами України не підлягає судовому розгляду;

7) якщо виконання рішення загрозувало б інтересам України;

8) в інших випадках, передбачених законами України.

У випадку незадоволення клопотання судом ст. 397 Цивільного процесуального кодексу України передбачає можливість оскарження в порядку та строки, передбачені Цивільним процесуальним кодексом України, ухвалу про відмову у задоволенні клопотання з цього питання. В даному випадку треба керуватися загальними правилами і строками апеляційного оскарження, незважаючи на те, що ч. 1 ст. 293 Цивільного процесуального кодексу України серед ухвал, що можуть бути оскаржені окремо від рішення суду, не передбачає ухвали про відмову у задоволенні клопотання з цього питання. Тому ми пропонуємо внести зміни і додати до переліку ухвал, що можуть бути оскаржені окремо від рішення суду, ухвали про відмову у задоволенні клопотання з цього питання. Адже ухвала суду в таких справах – це єдиний вид судових рішень, якими може завершуватися розгляд клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду та жодного іншого способу її оскарження не передбачено.

На нашу думку, стаття 396 Цивільного процесуального кодексу України встановлює випадки, коли надання дозволу на примусове виконання рішення не задовольняють. За загальним правилом це випадки, передбачені міжнародними договорами. Отже, для вирішення питання суду необхідно ознайомитись з відповідними міжнародними договорами та з'ясувати обставини, за яких у задоволенні клопотання може бути відмовлено.

На думку О. Кузь та І. Обідіна, підстави для відмови у задоволенні клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду визначають міжнародними договорами України. У разі, коли міжнародними договорами України такі підстави не передбачено, у задоволенні клопотання може бути відмовлено, якщо:

1) рішення іноземного суду за законодавством держави, на території якої його постановлено, не набрало законної сили;

2) сторону, стосовно якої постановлено рішення іноземного суду, позбавлено можливості брати участь у судовому процесі, оскільки її своєчасно і належним чином не повідомлено про розгляд справи;

3) рішення постановлене у справі, розгляд якої належить виключно до компетенції суду або іншого уповноваженого органу України;

4) постановлене рішення суду України у спорі між тими самими сторонами, з того ж предмета і на тих же підставах, що набрало законної сили, або якщо у провадженні суду України є справа у спорі, порушена між тими самими сторонами, з того ж предмета і на тих же підставах до часу порушення справи в іноземному суді;

5) пропущено встановлений міжнародними договорами України строк пред'явлення рішення іноземного суду до примусового виконання на території України;

6) предмет спору, за законодавством України, не підлягає судовому розгляду;

7) визнання і виконання пред'явленого рішення іноземного суду суперечитиме публічному порядку в Україні;

8) в інших випадках, передбачених законодавством України [6, с. 74].

Частиною 2 п. 12 Постанови пленуму Верховного Суду України від 24 грудня 1999 року № 12 «Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України» [13, с. 245–182] передбачено, що суд, відповідно до міжнародних договорів України, відмовляє у задоволенні клопотання про визнання й виконання рішення іноземного суду у випадках, коли:

1) згідно із законодавством Договірної Сторони, на території якої винесено рішення, воно не набрало законної сили, за винятком випадків, коли рішення підлягає виконанню до набрання законної сили;

2) відповідач не брав участі у процесі внаслідок того, що йому або його уповноваженому не було своєчасно і належним чином вручено виклик у суд;

3) у справі між тими самими сторонами, про той же предмет і з тих самих підстав на території Договірної Сторони, де має бути визнано й виконано рішення, вже було винесено рішення, що набрало законної сили, або установою цієї Договірної Сторони раніше було порушено провадження, або ж є визнане рішення суду третьої держави;

4) згідно з положеннями цього міжнародного договору, а в не передбачених ним випадках – згідно із законодавством Договірної Сторони, на території якої рішення має бути визнано й виконано, справа належить до виключної компетенції її установи, спір вирішено не компетентним судом;

5) відсутній документ, що підтверджує угоду сторін у справі про договірну підсудність;

6) закінчився строк давності примусового виконання, передбачений законодавством Договірної Сторони, суд якої виконує доручення.

У зазначених випадках, згідно з Київською Угодою про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності 1992 року [5, с. 66], суд відмовляє у визнанні та виконанні й арбітражного рішення.

Відповідно до ст. 21 Договору про правову допомогу в цивільних справах між Україною та Болгарією [1, с. 6], встановлено, що у визнанні та наданні дозволу на виконання рішення може бути відмовлено, якщо:

– відповідно до законодавства Договірної Сторони, на території якої рішення повинно бути визнане та виконане, справа належить до виключної компетенції органів юстиції цієї Договірної Сторони;

– відповідача у справі позбавлено можливості захисту своїх прав, а у випадку недієздатності або обмеженої дієздатності – належного представництва;

– на території запитованої Договірної Сторони по спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав вже постановлено рішення, яке набрало законної сили, або визнано і надано дозвіл на виконання рішення органу юстиції третьої держави, або якщо органом юстиції цієї Договірної Сторони раніше було порушено справу щодо цього ж спору;

– пропущено передбачений законодавством запитованої Договірної Сторони строк пред'явлення рішення до виконання.

Відповідні умови містяться й у договорах з іншими іноземними державами, зокрема: у ст. 22 – з Грецією; у ст. 43 – з Грузією; у ст. 49 – з Латвією; у ст. 47 – з Македонією; у ст. 21 – з Монголією; у ст. 56 – з Узбекистаном; у ст. 54 – з Чехією та ін.

Договір із Монголією [2], крім цього, передбачає, що у визнанні й виконанні рішення суду може бути відмовлено, якщо те або інше може заподіяти шкоду суверенітету, безпеці чи публічному порядку Договірної Сторони, до якої звернено клопотання. Під публічним порядком у цьому та інших випадках, коли незаподіяння йому шкоди обумовлює можливість визнання й виконання рішення, належить розуміти правопорядок держави, визначальні принципи і засади, які становлять основу існуючого в ній ладу (стосуються її незалежності, цілісності, самостійності й недоторканності, основних конституційних прав, свобод, гарантій тощо).

Статтею 25 Конвенції між Союзом Радянських Соціалістичних Республік та Італійською Республікою про правову допомогу з цивільних справ [8] передбачено, що суд відмовляє у визнанні рішення, якщо відповідач не брав участі у процесі розгляду справи внаслідок того, що йому та його представнику своєчасно належним чином не повідомлено про порушення справи і виклик до суду.

Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (укладена в рамках СНД 22 січня 1993 року, м. Мінськ (з наступними змінами)) також встановлений перелік випадків, за яких у виконанні може бути відмовлено, зокрема у випадках, якщо:

– відповідно до законодавства Договірної Сторони, на території якої постановлено рішення, воно не набрало чинності чи не підлягає виконанню, за винятком випадків, коли рішення підлягає виконанню до набрання ним законної сили;

– відповідач не брав участі у процесі внаслідок того, що йому або уповноваженому ним представникові не було своєчасно й належним чином вручено виклик до суду;

– на території Договірної Сторони, де має бути визнано і виконано рішення, вже було постановлено рішення у справі між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав, що набуло чинності, або є визнане рішення суду третьої держави, або установою цієї Договірної Сторони раніше було порушено провадження в цій самій справі;

– згідно з положеннями цієї Конвенції, а у випадках, не передбачених нею, згідно із законодавством Договірної Сторони, на території якої рішення має бути визнано й виконано, справа належить до виключної компетенції її установ;

– відсутній документ, який підтверджує угоду сторін у справі про договірну підсудність;

– закінчився строк давності примусового виконання, передбачений законодавством Договірної Сторони, суд якої виконує доручення (ст. 55 Конвенції держав-членів СНД) [9, с. 417].

Виходячи з того, що зазначена Конвенція і двосторонні договори за участю України визначають однакові підстави як для відмови в дозволі на виконання рішення, так і для відмови у його визнанні, можна зробити висновок, що суд може окремо розв'язувати питання про визнання рішень іноземних судів, які не потребують виконання.

Якщо міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, підстави для відмови у задоволенні клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду не передбачено, суди України повинні керуватися ст. 396 Цивільного процесуального кодексу України, яка передбачає, крім названих у ст. 55 Конвенції держав-членів СНД, ще такі підстави для відмови у задоволенні клопотання:

- якщо предмет спору за законами України не підлягає судовому розгляду;
- якщо виконання рішення загрожувало б інтересам України;
- в інших випадках, встановлених законами України.

Відповідно до ст. 5 Нью-Йоркської конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року [12] і ст. 36 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» [4, с. 198], у визнанні й виконанні арбітражного рішення може бути відмовлено на прохання тієї сторони, проти якої його спрямовано, тільки якщо ця сторона надасть компетентній владі за місцем, де передбачено визнання й виконання, докази того, що:

1) сторони в арбітражній угоді були за застосуванням до них законом якоюсь мірою недієздатними або ця угода недійсна за законом, якому сторони підпорядкували цю угоду, а за відсутності в арбітражній угоді вказівки про нього – за законом держави, де рішення було винесено;

2) сторону, проти якої винесено рішення, належним чином не повідомлено про призначення арбітра або про арбітражний розгляд, чи з інших причин вона не могла подати свої пояснення;

3) дане рішення винесене щодо спору, не передбаченого арбітражною угодою або такого, що не підпадає під умови останньої чи арбітражного застереження в договорі сторін, або містить постанови з питань, що виходять за

межі арбітражної угоди чи арбітражного застереження (однак та частина арбітражного рішення, яка містить постанови з питань, що охоплюють арбітражну угоду чи арбітражне застереження, може бути визнана й виконана, якщо ці постанови можуть бути відокремлені від постанов з питань, які не охоплюють такі угоди або застереження);

4) склад арбітражного органу або арбітражний процес не відповідали умові сторін чи, за її відсутності, – закону тієї держави, де відбувся арбітраж;

5) рішення ще не стало обов'язковим для сторін або було скасоване, або його виконання було зупинено компетентною владою держави, в якій його винесено чи закон якої було застосовано.

Вказане положення ст. 36 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», розроблене з урахуванням положень Нью-Йоркської конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень 1958 р., сьогодні імплементоване у законодавство більшості країн, у тому числі і в Україні, що сприйняли положення Типового закону ЮНСІТРАЛ.

У визнанні й виконанні арбітражного рішення може бути також відмовлено, якщо компетентна влада (в Україні – компетентний суд) держави, в якій вони відбулися, визнає, що: об'єкт спору не може бути предметом арбітражного розгляду за законом цієї держави; визнання й виконання цього рішення суперечать її публічному порядку.

За своєю суттю застереження про публічний порядок є своєрідною страховкою, до якої вдається законодавець, бажаючи перешкодити застосуванню норм іноземного законодавства, несумісних з національним, що суперечить громадському порядку, моралі чи «добрим звичаям». Тобто на території України не може бути визнане і виконане рішення, якщо в результаті будуть порушені законодавчі приписи, мораль чи громадський порядок в державі.

Крім цього, рішення іноземного арбітражного суду не можна, за ініціативою зацікавленої особи, перевіряти на його відповідність публічному порядку, оскільки такий перегляд рішення арбітражу може зумовлюватися лише державним судом, а не зацікавленою особою, отож пропонуємо внести відповідні зміни у п. 2 ч. 1 ст. 36 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», вказавши таке: у визнанні або у виконанні арбітражного рішення, незалежно від того, в якій державі його винесено, може бути відмовлено на прохання сторони, або якщо суд визнає, що визнання та виконання цього арбітражного рішення суперечить публічному порядку України. Також вважаємо, що при аналізі поняття «публічний порядок» необхідно брати до уваги специфіку суспільних відносин у кожній країні, отож рішення суду відрізнятимуться залежно від того, які головні критерії закладено у державний устрій конкретної держави.

Отже, сьогодні спеціальним законодавством визначено вичерпний перелік умов, за яких сторона може ставити питання про відмову у визнанні та виконанні іноземного судового рішення.

Що ж стосується безпосередньо національної судової практики, то саме на згадані підстави посилається Верховний Суд України при ухваленні рішення за касаційними скаргами, в яких піднімають питання про скасування судових актів, якими було відмовлено в задоволенні клопотань осіб про скасування рішень, прийнятих міжнародним арбітражем не на їхню користь [12, с. 18].

Гаазька конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання 1973 року [3, с. 416] передбачає такі самі підстави для відмови у визнанні і виконанні іноземного судового рішення, як і двосторонні договори України про правову допомогу. Перешкоди до визнання і виконання іноземного судового рішення про утримання можна поділити на дві групи. До першої групи належать ті, які спрямовано на захист приватного інтересу особи-учасника спору:

1) рішення прийнято в результаті введення в оману у зв'язку з процесуальними питаннями;

2) провадження у спорі між тими самими сторонами стосовно того самого предмета здійснює орган Держави, яка подала запит і це провадження відкрито раніше;

3) рішення є несумісним з рішенням, постановленим між тими самими сторонами й стосовно того самого предмета в Державі, яка подала запит.

Метою другої групи підстав відмови у визнанні і виконанні іноземного судового рішення є захист публічного інтересу держави.

У визнанні іноземного судового рішення може бути відмовлено на підставах, встановлених статтями 27 і 28 Конвенції про судову підсудність визнання та виконання рішень у цивільних і торговельних справах, укладеної державами, що входять до Європейської асоціації вільної торгівлі з державами ЄС 1988 р. (м. Лугано, Швейцарія) [10].

У статті 27 Конвенції наведено причини для відмови у визнанні судового рішення, а саме:

– якщо таке визнання суперечить основним принципам правопорядку у державі, в якій заявлено клопотання про визнання (цю підставу можна використовувати тільки у виняткових випадках);

– коли його винесено під час відсутності відповідача, якому належним чином не вручено документ про призначення судового розгляду чи рівноцінний йому документ, що надає відповідачу достатньо часу, щоб підготуватися до захисту;

– якщо воно несумісне з рішенням, винесеним по спору між тими ж сторонами у державі, в якій заявлено клопотання про визнання;

– якщо суд держави, що запитує, перед прийняттям свого рішення розв'язав попереднє питання, що стосується цивільного стану чи право- і дієздатності фізичних осіб, майнових прав, що виникають зі шлюбних відносин, заповітів чи спадкування, у протиріччі з нормою міжнародного приватного права держави, в якій заявлено клопотання про визнання, якщо тільки застосування норм міжнародного приватного права цієї держави не дало б той же результат;

– якщо рішення несумісне з рішенням, винесеним раніше в іншій державі, що не є учасником Конвенції, у справі з тієї ж підстави і між тими ж сторонами, за умови, що це рішення відповідає вимогам, необхідним для його визнання в запитуваній державі.

Відповідно до ст. 28 Конвенції, у визнанні може бути відмовлено, якщо рішення суперечить положенням Конвенції про юрисдикцію по справах, що стосуються до страхування, по договорах зі споживачами чи положенням про виняткову юрисдикцію.

Отже, у разі вступу України до ЄС її правова система має бути адаптована до встановлених у Луганенській конвенції умов визнання та виконання рішень іноземного суду. Необхідно привести законодавство України, відповідно до вимог Луганенської конвенції, оскільки нині у нашій державі склалась парадоксальна ситуація: співробітництво у торговельних і цивільних відносинах з іншими країнами розвивається, а виконання судових рішень іноземних юрисдикційних органів не гарантовано, в тому числі щодо підстав відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів.

Враховуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що перелік передбачених договорами підстав для відмови у задоволенні клопотання, зазвичай, є вичерпним. Тому суди не мають права відмовляти у видачі дозволу на примусове виконання рішення з інших підстав.

Загалом у визнанні та виконанні іноземного судового рішення може бути відмовлено на прохання тієї сторони, проти якої його спрямовано, тобто йде мова про принцип диспозитивності, оскільки правом, а не обов'язком, заперечувати проти визнання і приведення до виконання, наділений суб'єкт, проти якого постановлене рішення. Тут можна говорити, що таким суб'єктом може бути лише відповідач, а не третя особа без самостійних вимог на стороні відповідача.

Якщо сторону, стосовно якої постановлено рішення іноземного суду, позбавлено можливості брати участь у судовому процесі через те, що їй належним чином не повідомлено про розгляд справи, то, згідно з ч. 2 ст. 396 Цивільного процесуального кодексу України, це є підставою для відмови у задоволенні клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, як особлива форма захисту прав та інтересів даної особи.

На нашу думку, норми Цивільного процесуального кодексу України на сьогодні прирівнюють поняття «іноземного судового рішення» до «арбітражного рішення», у зв'язку з чим суди не мали відмовляти на цій підставі у задоволенні відповідного клопотання зацікавленої особи. Отож пропонуємо видати відповідні роз'яснення, які усуватимуть суперечності щодо вказаних понять на практиці.

Крім цього, ще існує прогалина щодо можливості забезпечення вимог стягувача у процедурі виконання рішення іноземного суду. На практиці суди, зазвичай, відмовляють у задоволенні заяв про забезпечення клопотання щодо визнання та виконання рішення іноземного суду, посиляючись на відсутність відповідних процесуальних норм, що застосовують до зазначеної категорії

справ. На нашу думку, слід внести зміни до Цивільного процесуального кодексу України, щоб заповнити цю прогалину, закріпивши можливість застосування тих самих заходів, що і в позовному провадженні. Однак запропоновані нами формулювання змін потребують доопрацювання з урахуванням особливостей розгляду зазначеної категорії справ.

Подальше застосування судами України нових положень, що регулюють процедуру визнання та виконання рішень іноземних судів, проілюструє, наскільки ефективні зміни будуть впроваджені. Звичайно, їхня ефективність не в останню чергу залежатиме від професіоналізму та правової культури усіх учасників процедури визнання та виконання рішення.

На практиці непоодинокими є випадки, коли розгляд одного і того самого спору може одночасно належати до компетенції двох чи навіть кількох країн (так званий «конфлікт юрисдикцій»). Такий конфлікт можна усунути шляхом укладення багатосторонніх і двосторонніх угод між державами. Іншим, не менш популярним шляхом, є відмова держави у визнанні та виконанні рішення іноземного суду у випадку, якщо по тому самому предмету і між тими самими сторонами спір уже розглянуто у країні, в якій подають клопотання про визнання і виконання рішення. Також існує третій шлях – укладання міжнародних угод, що стосуються окремих категорій спорів (наприклад, Міжнародна конвенція про деякі правила, що стосуються цивільної юрисдикції з питань про зіткнення суден 1952 року [11]).

Загалом судова практика України, яка склалась, відповідає міжнародним договорам за участю України, проте необхідним є внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо належної правової регламентації питань, пов'язаних із визнанням та виконанням рішень іноземних судів. Отже, вдосконалення та належне врегулювання підстав відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів на території України сприятиме належному та якісному їхньому вирішенню на практиці компетентними судовими органами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Договір між Україною та Республікою Болгарія про правову допомогу в цивільних справах від 21.05.2004 р. // Відомості Верховної Ради, – 2006. – № 1. – Ст. 6.
2. Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 13.12.1993 р. Договір ратифіковано Законом № 238/94-ВР від 10 листопада 1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : webmaster@rada.gov.ua.
3. Гаазька конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання 1973 року // Відомості Верховної Ради, 2006. – № 43. – Ст. 416.
4. Закон України від 24 лютого 1994 року «Про міжнародний комерційний арбітраж» // Відомості Верховної Ради, – 1994. – № 25. – Ст. 198.

5. Київська угода про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності 1992 року // Відомості Верховної Ради України, – 1993. – № 9 – Ст. 66.
6. Кузь О. Визнання і виконання рішень іноземних судів та арбітражів / О. Кузь, І. Обідіна // Право України. – 2001. – № 9. – С. 72–74.
7. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
8. Конвенція між СРСР та Італійською Республікою про правову допомогу в цивільних справах від 25.01.1979 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : webmaster@rada.gov.ua.
9. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22.01.1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 46. – Ст. 417.
10. Convention de Lugano concernant la competence judiciaire et l'exécution des décisions en matire civile et commerciale. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://curia.europa.eu/common/recdoc/convention/fr/artidx/lartidx.htm>.
11. Міжнародна конвенція про деякі правила, що стосуються цивільної юрисдикції з питань про зіткнення суден 1952 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uargravo.net/akty/gravovi/page263.htm>.
12. Нью-Йоркська конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень від 10 червня 1958 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
13. Постанови пленумів Верховного Суду України (1972–2004) : Офіційне видання. – Т. 1 –К. : Ін Юре, 2004. – С. 245–262.
14. Ткаченко Е. Практические вопросы признания и исполнения решений международных арбитражей на Украине / Е. Ткаченко // Юридическая практика. – 2005. – № 26 (392). – С. 18.
15. Ухвала Судової Колегії в цивільних справах Верховного Суду України від 20.12.2000 р. та від 27.12.2000 р. // Рішення Верховного Суду України. – 2001.
16. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року // Відомості Верховної Ради. – 2004. – № 40–41, 42. – Ст. 492.

Стаття надійшла до редколегії 25.09.2011

Прийнята до друку 05.11.2011

THE GROUNDS FOR REFUSAL OF RECOGNITION AND ENFORCEMENT OF FOREIGN JUDGMENTS IN UKRAINE

Taras Fortuna

*Ivan Franko National University of Lviv,
Sichovykh Striltsiv st., 19, Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: fortuna.taras@gmail.com*

Paper is devoted to the grounds for refusal of recognition and enforcement of foreign judgments in Ukraine. In particular, much attention is paid to theoretical analysis. It was defined range of issues related to the legal settlement of the grounds for refusing recognition and enforcement of foreign judgments and arbitration. It was analyzed the sources of legal regulation of the grounds for refusal of recognition and enforcement of foreign judgments. Problems and proposals of grounds for refusal of recognition and enforcement of foreign judgments in Ukraine are considered. It was proposed the improvements of the order refusing recognition and enforcement of foreign judgments at the national level.

Key words: foreign court decisions, recognition and enforcement of foreign court' decisions, the grounds for refusing recognition and enforcement of foreign judgments.

ОСНОВАНИЯ ОТКАЗА В ПРИЗНАНИИ И ИСПОЛНЕНИИ РЕШЕНИЙ ИНОСТРАННЫХ СУДОВ В УКРАИНЕ

Тарас Фортунa

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Сечевых Стрельцов, 19, г. Львов, Украина, 79000,
e-mail: fortuna.taras@gmail.com*

Исследованы основания отказа в признании и исполнении решений иностранных судов в Украине, в частности осуществлен их теоретический анализ. Определен круг проблем, связанных с правовым урегулированием оснований для отказа в признании и исполнении решений иностранных судов и арбитраже. Проанализированы источники правового регулирования оснований отказа в признании и исполнении решений иностранных судов. Рассмотрены проблемы и обоснованы предложения по совершенствованию порядка отказа в признании и исполнении решений иностранных судов на национальном уровне.

Ключевые слова: решение иностранного суда, признание и исполнение решения иностранного суда, основания отказа в признании и исполнении решений иностранных судов.